

Пухонська О. Я.

Національний університет «Острозька академія»

ТРАВМАТИЧНІ ВИМІРИ ВІЙНИ У КНИЖІ ВЛАДИСЛАВА ІВЧЕНКА «ПІСЛЯ 24-ГО»

У запропонованому дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід до інтерпретації літературного тексту як твору війни, що виходить поза межі власне мистецтва слова. В основі виникнення і написання такого тексту – травматичний досвід українців, пов'язаний передовсім із повномасштабною воєнною інвазією росіян у лютому 2022 року. Владислав Івченко є одним із перших українських письменників, хто активно включається у процес пошуку необхідної мови, здатної найбільш точно передати афективну природу шоку, пережитого 24 лютого як на індивідуальному рівні практично кожним українцем, так і на рівні національної культури. З іншого боку, ситуація накладається на уже напрацьовані від 2014 року механізми культурної рецепції та інтерпретації війни, однак у багатьох ситуаціях дійсності, на які особливо звертає увагу письменник, ці механізми просто не працюють. Це свідчить про новий рівень травми, яка, відповідно, потребує нових підходів до розуміння й ословлення.

Основні дослідницькі акценти у статті зосереджені і на процесі пошуків літературою мови актуальної війни, і на особливостях персонажів, зокрема на емоційному проживанні ними цієї трагедії, і на видах та специфіці травматичного досвіду українців на фронті, в тилу, поза межами України тощо. Авторка студії розглядає збірку оповідань Івченка як палітру скалічених доль, перекреслених перспектив і, водночас, як свідчення консолідації суспільства, зростання національної самосвідомості українців та доходження до голосу молодого покоління, що активно заявляє власну ідентичність і бере на себе відповідальність за майбутнє своєї держави.

Однією із нових тем у літературі війни після 24 лютого 2022 року стає вимушена еміграція українців здебільшого до країн Заходу. В. Івченко у цій книзі не оминає увагою образу української жінки-біженки, перед якою стоїть чимало незнаних досі викликів і випробувань.

Ключові слова: література, війна, травматичний досвід, вимушена еміграція, ідентичність.

Постановка проблеми. Історія літератури, як історія загалом, засвідчує, що кризові етапи функціонування людства рідко супроводжуються численними культурними рефлексіями, зокрема й літературними інтерпретаціями. Навіть Друга світова війна, яку донедавна вважали чи не найбільшою катастрофою людства за останнє сторіччя, стала об'єктом масових мистецьких рефлексій лише по її закінченні. Звісно, поодинокі тексти культури з'являлися у процесі її тривання, однак переважно це були ідеологічно заангажовані твори (фільми, літературні сюжети, картини), які мали конкретну ціль – підтримати бойовий дух як серед вояків, так і серед цивільного населення. І йдеться тут про різнонаціональні контексти, чи, радше про універсальне явище творення культурного тексту війни.

Російсько-українська війна, що триває від 2014 року, а в лютому 2022 року перейшла на етап повномасштабної воєнної інтервенції ворога, сформувала оригінальний в історії прецедент «писання війни» тут і тепер фактично у масовому

вимірі. Це явище підтверджує міркування Рона Кепса, щодо важливості й ефективності літератури війни також і у протистоянні із ворогом. Літературний текст дослідник прирівнює до зброї на відповідному полі бою [2]. За 10 років українськими митцями було сформовано повноцінний культурний дискурс російсько-української війни на Донбасі, що містив досить розлогі та різножанрові фільмографію, літературу, фотографію, образотворчі воєнні рефлексії тощо. Однак літературний контекст війни, закладений упродовж першого півріччя після лютневої інвазії 2022 року, за два роки українського протистояння перевершив усі історичні та сучасні показники. Особливість у тім, що в період суспільного переживання глибокого шоку, афективна природа якого полягала і в масштабах російської воєнної інтервенції, і в методах та наслідках окупації регіонів України, і у відкритих після звільнення деяких територій звірствах росіян, учинених проти цивільних мешканців, національна література змогла мобілізу-

вати ресурси і фіксувати, рефлексувати та аналізувати травматичний досвід, ословити який успішно не вдається досі ні професійною психологічною, ні політичною мовою.

Постановка завдання. Сприятливими у цьому випадку виявилися кілька важливих чинників. По-перше, уже згаданий досвід писання війни від 2014 року. Впродовж того часу українським письменникам вдалося виробити цілком дієві механізми літературної інтерпретації історичного досвіду та актуальної травми. Що більше, тексти війни писали як професійні автори, так і ті, кого мотивував безпосередня фронтова участь, коли література стала ще й інструментом самовимови в ситуації пережитої кривди. По-друге, як на мене, спрацювала генетична потреба самозахисту національної культурної свідомості, яка за останні десятиліття незалежності саме в літературі почала активно пропрацьовувати забуті чи насильно витіснені історичні травми, зокрема пов'язані із тоталітарним ХХ століттям репресій, геноцидів, утисків. Заборона говорити про власні кривди свого часу сформувала пам'яттєвий вакуум, який став вирішальною перешкодою на шляху до пострадянського одужання українського суспільства. І як тільки воно навчилося говорити про це мовою культурних текстів, будь-яка нова перешкода провокувала інтенсивний процес літературної самовимови, про що свідчить і Революція гідності і російсько-українська війна на Донбасі. По-третє, розвиненість і доступність інформаційних ресурсів, видавничих платформ чи навіть соціальних мереж сформували масового читача, спраглого на такий літературний продукт, який, почасти став альтернативним до офіційних джерелом інформації, а також запропонував словесне оформлення досвіду, який не кожному травмованому війною українцю (і не тільки) вдалося би проговорити. Варто також зауважити, що, на відміну від інформації за принципом *тут і тепер*, швидкоплинність і зміна якої не дає змоги подумати, літературний текст фактично дає змогу не лише співпереживати, а подивитися на війну збоку, осмислити й продумати особливості пережитого шоку й перспективу його переростання у травму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поява значної кількості текстів про війну зумовила дослідницьку необхідність їх інтерпретації. А тому сьогодні можемо побачити численні студії, присвячені вивченню літератури війни з різних наукових перспектив. Тут і окремі книги (Г. Улюри «Писати війну»), і критичні матеріали (І. Котика,

Д. Попіль, А. Кравченко), і наукові статті (О. Бондаревої, О. Галети, Т. Гребенюк, Т. Пастуха, Я. Поліщука та ін.).

Виклад основного матеріалу. Книга сучасного українського письменника Владислава Івченка «Після 24-го» одна із тих, які вийшли друком ще у 2022 році. Вона порушує надзвичайно широкий спектр проблем війни як на національному, так і на індивідуальному рівні. Автор рефлексує над досвідом різних учасників актуальної дійсності: і матері в тилу, і сина (чоловіка, батька, брата, друга) на фронті; і лікаря в тиловому шпиталі, і паталогоанатома у прифронтовому морзі. Івченко не оминає увагою, здавалось би, жодної більшою чи меншою мірою актуальної теми цього історичного протистояння. Деякі події його оповідань виходять далеко поза географічні межі України, однак не полишають її ідейного поля. На переконання Ігоря Котика, «спільне для всіх оповідань нещастя війни не робить книжку тенденційною, у різних творах воно по-різному дає про себе знати, і зі створенням цієї доволі насиченої з художнього погляду панорами бід Владислав Івченко успішно впорався» [3].

З огляду на повищі розмірковування, у збірці оповідань В. Івченка варто виокремити кілька важливих проблемних моментів. По-перше, криза, а навіть видозміна цінностей людини ХХІ століття. І ця проблема виникає, зауважмо, не на хронологічному зламі епох, не у випадку поколінневих конфліктів чи геополітичних викликів. Усі ці чинники передбачають бодай найменший часовий етап підготовки людини. У цьому випадку йдеться про раптову й неунікненну ситуацію вибору, коли усталені до того часу цінності (дому, з усіма його фізичними й ментальними атрибутами, родини, з почуттями морального обов'язку відповідальності, освіти, подорожей, власне життя тощо) знецінюються, втрачаються чи ставлять людину перед ситуацією вибору: *або-або*. Вони за інерцією продовжують бути елементами людської самосвідомості, але ситуація їх втрати ціною збереження породжує і поглиблює до неосяжності питання цінності загалом. Прикладом є сюжет оповідання «Щасливець». Драматизм ситуації полягає у тому, що на розсуд удачі (підкидання монети) винесено життя когось із батьків молодого подружжя, яке пробує втекти з охопленого війною міста. Чиїх батьків (чоловіка чи дружини) вдасться забрати із собою, «вирішує» монетка, бо самі вирішити вони не мають сміливості / права. В автомобіль же вмістяться лише одні. Типова суперечка за мирних умов, на тлі окупованого простору – вражає.

Адже на кону не перспектива прогулянки вихідного дня, а питання життя і смерті. Жінка не може змиритися, що її мама й тато, за її переконанням, приречені, бо доля випала взятизі собою батьків Саші. Страх перспективи втрати іншого затіняє проблему: *чи вдасться їм самим виїхати з міста*, адже дорога евакуаційної колони – це потенційна дорога смерті. Автор у цьому оповіданні докладно описує, наскільки радикально за кілька днів змінюється сприйняття людиною смерті. Вона не жахає, а стає типовим атрибутом навколишнього простору. Про це свідчить і те, як родина оцінює ситуацію в селищі, і їхня дорога під час спроби виїзду, коли скрізь на узбіччях розстріляні авто і люди. Світ звузився до тісного простору салону їхнього авто, у якому – найцінніше: дідусь із бабусею, внук, мама і тато. Герої намагаються триматися за звичну модель довоєнного життя, у якому банальна на той час суперечка ведеться у тому ж тоні, але на тлі подій, що відбуваються довкола вона різко контрастує у вимірі життя-смерть.

Розв'язка сюжету «Щасливця» досить гостра і важка до сприйняття. На тлі суперечки про життя залишених в окупованому місті батьків Ані, родина потрапляє під обстріл. Гинуть усі, крім Саші. Здавалось, його пожиттєве везіння у цьому випадку зіграло патову роль, адже проблема, яку порушує автор як пріоритетну, полягає в екзистенційному питанні: «Як жити після всього цього?». І, вочевидь, ідеться не лише про героя «Щасливця», а, водночас, про українців, для яких травма цієї війни стає новим екзистенційним викликом.

Подібну дилему автор описує і в оповіданні «Жалко деда», загострюючи її намаганням дошукатися бодай чогось людського у ворогові. Парадоксом сюжету є те, що найбільш «людяний» учинок окупанта виявився у вбивстві діда, із яким він до того вів досить приємну розмову. Застрелив же його через те, що не хотів, аби дід побачив сліди знущань над онучкою, по яку старий, власне прийшов у окуповане містечко.

Зміна сприймання життя як цінності досить виразно прописана у оповіданні «Споручниця мертвих». Морг у прифронтовій зоні – як сучасний свід людських історій, що більше не матимуть продовження. Гостроти сюжету додає образ молодій красивій жінки-паталогоанатома, яка бере на себе умовну роль Харона. Життя для Ірен втратило будь-яке значення відтоді, коли на фронті зник її коханий Юрочка. Відтоді кожен загиблий солдат, що потрапляє о цього моргу – частина її життя, чи радше її смерті. Так, саме смерть стає для героїні цінністю, «найбезпечнішою штукою в світі», тим,

що звільняє від нестерпної невідомості, в якій опинилося більшість українських жінок, чоловіки яких – на фронті. Їхній актуальний побут – психологічна стагнація, перманентне очікування невідомого. Життя є залишається за кадром, за межею умовного до, бо про після поки що не йдеться.

Другий проблемний аспект книги Івченка пов'язаний із **поколіннєвим чинником**. Чимало текстів війни, які з'явилися після 2014 року почасти акцентували на тому, що це боротьба покоління, яке свідомісно формувалося чи вже й народилося в пострадянський період. І Революцію гідності, й війну на Донбасі більшість міленіалів сприймали як можливість виправити прорахунки батьків у процесі побудови громадянського суспільства і незалежної держави після 1991 року. Про це ми читаємо і в «Слідах на дорозі» Валерія Ананьєва, й у «Доці» Тамари Горіха Зерня, і в «Житті P.S.» Валерії Бурлакової. Така ж позиція звучить і у фільмі Ахтема Сеїтаблаєва «Кіборги. Герої не вмирають», зокрема у суперечці між героями Серпнем та Мажором. Однак, ані ті твори мистецтва, ні ті, що вийшли вже під час повномасштабної війни, в тому й книга В. Івченка, не заперечують факту, що на фронті опинилися як покоління дітей, так і батьків. На цьому свого часу досить виразно акцентував Борис Гуменюк у збірці «Вірші з війни».

Івченко досить часто акцентує, що у багатьох випадках для молодих ця війна спонтанна, а відтак шокуюча ще глибше. Із таким прикладом зустрічаємося в сюжеті оповідання «Юрчик». Його герой – Артем за позивним Поет – молодий інтелектуал, який «... не курил, перед їжею обов'язково протирав руки спиртовими серветками, не міг ходити до вітру на людях, до останніх днів користувався зубною ниткою і щодня мив голову» [1, с. 18]. Така поведінка, з одного боку, є виявом дисциплінованості характеру, але в шоківих умовах війни її варто трактувати радше як бажання зберегти зв'язок із нормальним життям, повернення до якого видається умовним. Попри романтичне прагнення боротьби за справедливість та поклик совісті не залишатися в окупації, юнак пізнає досвід, із яким не вміє собі поради: від фронтового побуту – до зустрічі із найжорстокішою смертю, якої навіть сформована людська психіка не може знести (смерть немовляти у матері на руках та її божевілля). Шок війни у найбрутальніших її виявах виявляє подвійне значення цієї ситуації. По-перше, романтичне прагнення героїзму та завоювання авторитету перед дівчиною, нівелюються і знецінюються на тлі воєнних реалій.

По-друге, війна чинить ефект передчасного дорослішання молодій людині, яка в досвіді одного бою проживає себе значно глибше, суттєвіше і більше, аніж впродовж кількох років. У фіналі наратор лише натякає на смерть героя. Втім, вона не конче мусить бути фізичною. Перспективи ментального здоров'я після близького досвіду смерті іншого (інших) досить невизначені.

Ця ж проблема є фундаментальною в оповіданнях «П'ята палата» і «Великдень Пацана». В обох текстах автор акцентує на юнацькому максималізмі, за яким – захоплення історичними битвами, дещо інфантильне прагнення повторити подвиг героїв-кумирів. Важливо, що розуміння цієї війни, як великої битви за екзистенційне виживання нації фактично стало основним рушієм участі у ній 20-літніх. Це дає підстави твердити, що, однак, попри тривалий і складний процес відродження національної ідентичності, вже це покоління її набуло, і саме не завдяки, а всупереч тим викликам, перед якими стояла українська держава впродовж трьох десятиліть незалежності. Що у першому, що в другому оповіданнях молоді персонажі прибирають собі войовничі давньоісторичні позивні – Атілла і Берсерк (хоча, старші побратими, не знаючи цього персонажа, уперто називали хлопця Пацаном). Автор презентує їх такими, що зовсім не бояться смерті, а, навпаки, уважають свою історичну місію – загинути в бою.

В обох текстах Івченко виводить на поле бою щонайменше два покоління українців. Батько Атілли гине у бою, тоді як син символічно отримує шанс на продовження боротьби. Пацана ж Івченко показує у контрастних ситуаціях із старшим побратимом – Дідом. Різниця полягає у сприйнятті війни як місії юнаком і як можливості заробити, використати, перетривати тощо старшим чоловіком. Проблема визначеної/невизначеної (гібридної) ідентичності зчаста відіграє знакову роль у подіях, що мають екзистенційне значення не лише для людини. У контексті поколіннєвого чинника цієї війни, письменник акцентує на мотивованості своїх персонажів, і, що важливо, саме молодь, попри недосвідченість та романтичну інфантильність, показує значно вищий ступінь мотивованості. Для представників цього покоління війна – не здатність проявити себе, а здатність себе знайти і утвердити.

І третій проблемний аспект книги В. Івченка – **власне травма війни у її різних виявах**. В основі усіх травматичних наративів – руйнування звичного світу і втрата як неодмінний атрибут цього світу. Сара Фелдінг вивчаючи причини, види та

особливості травми війни апелює до класифікації цього явища у дослідженнях професора-медика Джіма Джексона. Відповідно до неї, говоримо про: травму свідка війни; травму безпосереднього бойового досвіду; травму побаченого (убивства, поранення, скалічення); травма заподіяння болю чи вбивство; накази, які призводять до смерті чи кривди іншого [5]. Ця класифікація, звісно, не претендує на універсальність, однак до певної міри пояснює фундаментальні засади травми війни. Більшість із таких проявів спостерігаємо у поведінці й самопрезентації персонажів оповідань В. Івченка. Травма війни має кілька актуальних вимірів, які докладно прописує В. Івченко у кожному оповіданні окремо. Однак саме спроба відчитання цих різних вимірів травми дає підстави розглядати книгу як єдиний текст. Зауважимо, що у цьому випадку йдеться головно про психологічну травму. Покликаючись на висновки Джексона та на підставі змісту книги її основні виміри можемо дефініювати таким чином:

– фронтова травма і пов'язана із нею травма тилу;

– травма смерті;

– травма каліцтва;

– травма вимушеної еміграції.

Фронтова травма досить виразно прописана в уже згаданих текстах «Юрчик», «П'ята палата», «Великдень Пацана». Також її особливості прочитуємо у інших текстах збірки, таких, як «Кожна птаха співає – убий», «Монах». Здавалось би, явище очевидне, воїн, що віч-на-віч стикається із жорстокістю та смертю, при чому є водночас як об'єктом, так і виконавцем смерті, так чи так піддається руйнівному впливу травматичного досвіду. Що більше, коли йдеться про людину не підготовлену. Фелдінг зауважує, що навіть воєнна підготовка до війни не вбезпечує солдата від непередбачуваного виміру жорстокості, однак вона вселяє впевненість, м'язову пам'ять і стійкість [5]. Трагізм героїв В. Івченка якраз у тому, що війна застає їх ізненацька. Часто рішення йти на фронт, особливо у молоді, були спонтанними, спровокованими або ейфорією (як, наприклад у Пацана(Берсека), або страхом (як у Артема (Поета), рідше – свідомим почуттям обов'язку (як у Атілли чи Юрчки).

Дещо гостріше ця травма проявляється у контрастному зіставленні фронту й тилу. Із перших днів війни не було фактичної лінії розмежування. Вся країна була заатакована російськими ракетами різного типу і складно було передбачити подальший розвиток подій. Організація територіальної

оборони на місцях, комендантська година, сирени оповіщення, безперервні потоки вимушених переселенців транзитом зі сходу на захід, спонтанні волонтерські центри всю країну занурили у воєнний стан. Однак уявлення про мирне життя в тилу для солдата на фронті часом було суттєвим стимулом, аби перетривати. В оповіданні «Я не Толя» В. Івченко ілюструє приклад травми, яка поза межами фронту набуває глибшого виміру. Неготовність до війни, перманентне відчуття приреченості в зоні активних бойових дій мотивує героя Сашка бодай якось втекти, заховатися в тилу, перетривати цей жах. Утім за першої нагоди в тилу він зустрічається з тіткою загиблого солдата, яка приймає Сашка за нього. Біль втрати жінки, усвідомлення смерті на війні як повсюдного атрибута тилової дійсності переконує персонажа у неможливості жити із цим. Найджел Гант у дослідженні феномену травми війни доходить висновку, що, будучи свідком чи виконавцем убивства, об'єктом тортур, жертвою, чи очевидцем звірств супроти солдатів або мирних мешканців, індивід наражається на цілковите руйнування усталеної в його свідомості системи цінностей і переконань, що деструктивно впливає на ідентичність цього індивіда [6, с. 10]. Людина із фронтовим досвідом прагне до мирного життя, але бути в ньому – виклик не завжди під силу. Сашко робить вибір на користь фронту. Непропрацьований досвід війни провокує прагнення повернення в умови такого ж чи подібного досвіду. На цьому автор акцентує також і в оповіданні «П'ята палата» на прикладі персонажів Цибулі, Чая та Атілли. Зруйнована бойовими діями картина світу не співмірна із життям у тилу. Що більше, скалічені демобілізовані побратими, незвичні військові некрополі та місця пам'яті практично у всіх населених пунктах країни, траурні вдови, батьки, діти – це перманентне нагадування ціни власного життя, особливо для солдата, який пізнав досвід фронту. Тому повернення на війну для згаданих персонажів означає можливість віднайдення середовища комфорту, але комфорту нетипового – на межі життя і смерті.

Із триванням повномасштабної війни ще у 2022 році лінія фронту окреслилась чіткіше, визначивши власне території бойових дій. Тил потроху стабілізувався. Втім, не зважаючи на те, що вже з перших днів Україна зазнала суттєвих людських втрат, що не могло не травмувати усе українське суспільство, воїн із фронту, хоч і ставав об'єктом народної героїзації, водночас відчував подвійний вимір власної травми. По-перше, уже згаданий досвід бойової дійсності не міг забезпе-

чити навіть найменшої ментальної стабільності; по-друге, життя поза межами фронту часом сильно резонувало із набутим досвідом. У цьому контексті маємо приклад зворотного виміру тилової травми – незручності людини війни у суспільстві поза фронтом. Джудіт Герман зазначає, що «навіть ті солдати, яких уважали героями, досить часто скаржилися на суспільну незатребуваність правди війни» [7, с. 8]. Такий досвід цілком пізнаваний, особливо у контексті війни в Афганістані. Проблему дисонансу уявлень та дійсності ветерана тої війни досить детально прописує Василь Слапчук у прозових текстах, що є нарацією його особистого досвіду. Із подібними ситуаціями зустрічаємося у творах російсько-української війни на Донбасі, зокрема в «Житті P.S.» Валерії Бурлакової.

В. Івченко дещо в іншій манері презентує тилову травму сучасного українського воїна. У випадку його текстів браку часової дистанції, аби контраст між фронтом і тилом набув помітних обрисів. Однак його герої відчувають себе дуже некомфортно поза межами бою навіть у родинному колі. Оповідання «Ця невдала поїздка в тил», наприклад, порушує проблему травматизованої особистості як на прикладі воїна, так і його дружини. Жінка не може сприймати/прийняти чоловіка як свого, потенційно вбачаючи у ньому мертвого. Відповідно чоловік відчуває себе чужим, не бажаним. Стосунки, між якими – війна, виявились паралізовані страхом смерті як на емоційному, так і на фізичному рівні. За Н. Хантом, зруйнована картина світу травмованого солдата веде за собою руйнацію сім'ї, дружби, зневіру у майбутньому і в безпеці життя загалом [7, с. 10]. Власне, у цьому тексті, так і в оповіданні «Я не Толя» саме травма смерті, яка фактично стає узагальненою, адже із кожним загиблим солдатом вона поширюється на все більшу кількість людей у тилу (родичів, близьких, знайомих) й на фронті (побратими) абсолютно видозмінює позафронтову дійсність, не даючи в ній почуватися стерпно ні військовим, ні цивільним. Разом із тим травма смерті об'єднує як цивільних, так і військових, запобігаючи перспективі загального неприйняття військового в тилу як потенційної загрози нагадування про травму війни.

Особливо глибокою і фактично невеликою психологічно є людина фізично скалічена війною. Бо, якщо ментальну травму за необхідності можна маскувати, то фізична травма прирікає людину на буття іншою особливо в середовищі, де не завжди є відповідні умови для стерпного функціонування. В уже неодноразово згадуваному оповіданні «П'ята палата» В. Івченко презентує кілька важли-

вих образів людей, які, скалічені фізично, втрачають ментальні орієнтири і цілі життя. Образ Васі, який дивом вижив після осколкового поранення в голову, особливо промовистий. У цьому типажі автор порушує проблему травми з кількох важливих перспектив. По-перше, втрата частини мозку призвела до втрати пам'яті, але спровокувала пам'ять генетичну. Чоловік мав особливість, якою помітно вирізнявся від пацієнтів п'ятої палати: він збирав і ховав цигарки, а також сушив на батареї хліб і також ховав його у великих кількостях. Травма пережитого на фронті хоча й не мала чітко виражених спогадів через утрату пам'яті, однак спровокувала інстинктивну потребу забезпечити себе тим, що дасть змогу перетривати фізично (хліб) і ментально (цигарки), коли найелементарніші засоби до існування можуть бути не доступні. Сягаючи дещо глибше, маніакальну потребу Героя накопичувати хліб можемо потрактувати і як відголос генетичної пам'яті. Вася родом із села на Черкащині. Теоретично його предки могли бути жертвами Голодомору 1932–33 рр. Саме ця не пропрацьована травма минулого сьогодні знаходить свій відгомін у несвідомій ментальній поведінці багатьох сучасників. Інстинкт самозбереження від голодної смерті, страх якої закладений в українців генетично цілком імовірно спрацював у ситуації, коли свідомість не має доступу до раціонального пояснення відчуттів і переживань персонажа.

Ще один цікавий образ, що його описує автор у цьому оповіданні – Цибуля. Чоловікопінняється в цій палаті також після серйозного поранення. Його ж випадок демонструє свідому травму, що позбавляє його перспективи повноцінного життя. Внаслідок поранення Цибуля втрачає геніталії. Гостроти ситуації надає те, що вони із дружиною не встигли народити дітей. Цибуля трактує подальше життя як таке, що втратило будь-який сенс, а тому намагається покінчити життя самогубством. Його вчинок добровільної участі у війні заради майбутнього призводить до того, що у нього особисто цього майбутнього немає.

Ще один не менш важливий вимір травми, яку презентує В. Івченко у своїй книзі – вимушена еміграція. Більшість дослідників цей вимір травми розглядають у контексті адаптації в іншому середовищі, тобто, наскільки переміщена особа піддається деструктивним емоціям внаслідок проживання у чужій культурі, чужій мові чи релігії. Як криза адаптації поглиблює передитий досвід, пов'язаний із причиною вимушеної еміграції. Наприклад, за переконанням британської дослідниці-психотерапевта Міранди

Аллок, Біженці могли б поступово оговтатися від травми, якби вони могли покращити стійкість, відновивши відчуття приналежності і розуміння в новій країні [4]. Однак, на це потрібен певний час. Втім у цьому випадку йдеться про досить свіжі й гострі відчуття втрати, коли разом із втраченою близьких та рідних, людина втрачає також дім і Батьківщину. Шок війни тривалий час переслідує її всюди, де б вона не була. Американський учений Араш Яванбахт акцентує саме на витоках травми втікачів від війни. Він зазначає, що в той час як важливі історичні, культурні, політичні, географічні та соціально-економічні чинники вирізняють досвід біженців у всьому світі, біженці також мають свій унікальний досвід. Піддані військовій травмі, «вони пережили величезні особисті, матеріальні, психосоціальні, буквальні та символічні втрати, в тому числі членів сім'ї та близьких, будинків, соціально-економічного становища, спогадів» [8]. Окрім людських втрат, для багатьох вимушених емігрантів досить гострою є травма втрати артефактів пам'яті: фотографій, особистих речей, пов'язаних із важливими спогадами, місць пам'яті. Так чи так, але така втрата прирікає людину на кризу пам'яті (родової, родинної, національної), з огляду і на відсутність згаданих артефактів, і на болючі почуття, пов'язані із пригадуванням довоєнного минулого, яке різко контрастує із пережитим шоком війни.

В. Івченко пропонує три сюжети аналізованої травми у оповіданнях «Вибачте, ми з Чернігова», «Депутат із Сен-Тропе» та «Помста дарує полегшення». Головними персонажами традиційно є жінки. Особливість авторської візії у тому, що жінку-втікачку від війни Івченко ставить перед викликом втрати (рідних, дому, Батьківщини); перед відповідальністю (за дітей, майбутнє); перед обов'язком (збереження честі та гідності, родинної і національної пам'яті). Ці виклики ускладнені і самим фактом війни, і психологічною неготовністю до неї, і географічною, а часто й ментальною відстанню від простору, в якому жінка гіпотетично могла би на щось впливати.

Висновки. Отже, травма війни, яку презентує В. Івченко у своїй книзі «Після 24-го» представляє багато проблемних рівнів, відчитати які частково вдається, опираючись на історичний досвід та на досвід культурних репрезентацій і інтерпретацій російсько-української війни від 2014 року. Тут і особливості трактування національної пам'яті, і поколінневий чинник, і виклики сучасної глобально-медійної епохи. Однак автор відкриває нові перспективи осмислення цієї травми, як ось її

афективна природа, перспективи наслідків пережитого досвіду чи явище вимушеної еміграції. Це ті аспекти, дослідження яких потребує активної роботи дослідників і, одночасно, певної часової відстані.

Список літератури:

1. Івченко В. Після 24-го. Київ: Віхола, 2022. 360 с.
2. Кепс Р. Як писати про війну. Київ: Смолоскип, 2022. 160 с.
3. Котик І. «Після 24-го»: панорама війни від Владислава Івченка. URL: <https://chytomo.com/pislia-24-ho-panorama-vijny-vid-vladyslava-ivchenka/> (дата звернення: 26. 06. 2024).
4. Alcock M. Refugee trauma – The assault on meaning. *Psychodynamic Practice*. 2003. № 9(3). P. 291–306.
5. Felding S. War Trauma: The Psychological Consequences of War. URL: <https://www.charliehealth.com/post/war-trauma-psychological-consequences-of-war> (дата звернення: 26. 06. 2024).
6. Herman J. Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – From Domestic Abuse to Political Terror. New York: Basic Books, 2022. 480 p.
7. Hunt N. C. Memory, War and Trauma. – New York : Cambridge University Press, 2010. 232 p.
8. Javanbacht A. Addressing war trauma in Ukrainian refugees before it is too late // *European Journal of Psychotraumatology*. 2022. VOL. 13(2). URL: <https://doi.org/10.1080/20008066.2022.2104009> (дата звернення: 26. 06. 2024).

Pukhonska O. Ya. TRAUMATIC DIMENSION OF THE WAR IN VLADYSLAV IVCHENKO'S BOOK "AFTER 24TH"

Suggested study is based on the interdisciplinary approach to the interpretation of the literary work as a text of the war. From such a point of view this creativity is understandable beyond the borders of the word art. The basis of the text of the war is traumatic experience of Ukrainians which is mostly connected with Russian's full-scale invasion on February 24th, 2022. Vladyslav Ivchenko as a writer is the same one who during the first months of the war was included into the proces of searching of the war language, that could be able to reflect an affective nature of the shock, which had been relieved individually and collectively by the whole Ukrainian society. We may talk about some mechanisms of cultural reception and interpretation of the war, which were founded in 2014. But mostly in the situations described by V. Ivchenko in his book they do not work. "After the 24th" evidenced a new level of trauma, which of course needs new approaches to its understanding and writing.

In the article the main researching accent are concentrated on the searching of the language of the war; as it was mentioned above, on the peculiarities of the literature characters and on the kinds and specificity of the traumatic experience of Ukrainians on the battle fields, outside of the frontline and in the forced emigration. The author of the study reviews this Ivchenko's collection of the stories, titled "After the 24th", as a palette of mutilated fates, crossed out prospectives and, in the same time, – as an evidence of the society's consolidation, rising of the Ukrainian national consciousness and development of the national identity and responsibility for their state in the young generation.

One of the new literary problems after the February 24th, 2022 became the force emigration of Ukrainians to the western countries. V. Ivchenko tries to present the image of Ukrainian woman-refugee, who stands before unknown and difficult challenges of the contemporarity.

Key words: literature, war, traumatic experience, forced emigration, identity.